

ZIDNE NOVINE

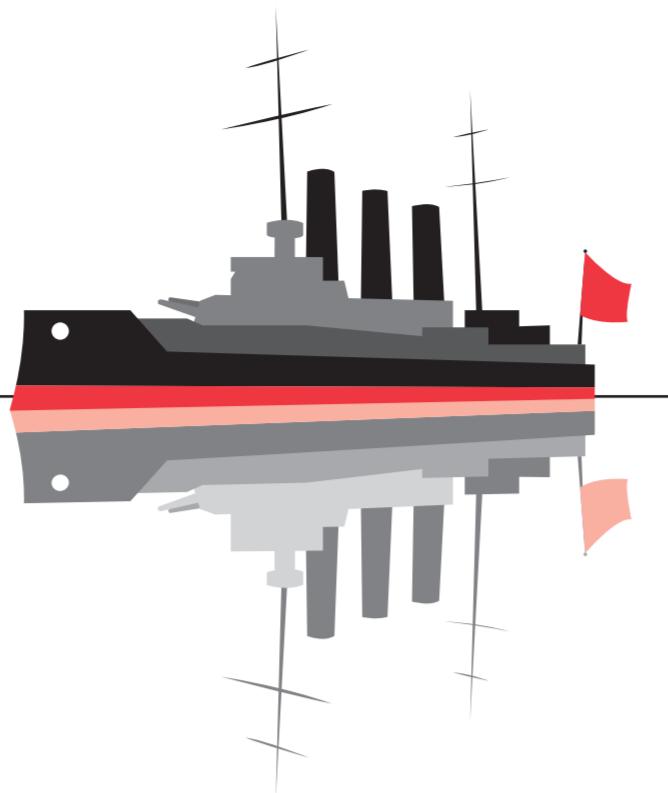
Godina III, broj 6, Januar 2015. godine

www.zidne.udruzenjekurs.org

CRVENO NA CRNOM

*„Bili smo ništa, postanimo sve.“
(Internacionala, Eugène Pottier, 1870.)*

Tekst: Vanessa Vasić-Janeković
Ilustracije: KURS

Rad kao oblik političkog suvereniteta duboko je potisnut, proglašen sramnom tajnom naše prošlosti. Revizionističkom je propagandom pretvoren u nostalgiju za „komunizmom“, ograničenu na jednostavnu, hladnoratovsku opoziciju iluzija o „slobodnom tržištu“ i „demokraciji“ s jedne, a „totalitarnom komunizmu“ s druge strane. Ta binarna ideologija ima jasnu svrhu: potčiniti one koji zahtijevaju pravo na rad i život, pravo na politiku.

SRAMNA TAJNA

Prava je sramna tajna naše prošlosti to da je rat pod maskom etničkog bio upravo rat protiv sjećanja na rad kao mjesto političke subjektivizacije, rat tek kao sredstvo pljačke društvenog i javnog dobra miliona građana SFRJ, rat kao jedini način ukidanja relativne jednakosti u vidu radničkog samoupravljanja i društvenog vlasništva. Taj rat, kao ekstreman odgovor na val radnički protesta s kraja osamdesetih, u konačnici dobija štrajk kao zakašnjeni odgovor na privatizacijsku pljačku ostvarenu ekstremnim nasiljem ratova devedesetih.

Svaki je radnički protest potraga za „granicama rada“ u uspostavljanju jednakosti. No ne otvara svaki radnički protest i pitanje jednakosti kao ukidanja društvenih određenja i hijerarhija, nužno za kolektivno promišljanje i praksu politike samoorganizacije. One proteste koji zahtijevaju repolitizaciju pitanja jednakosti moramo sagledati kao dio uporne, dugotrajne borbe koja ne prestaje.

Horizont kraja borbe danas se čini vrlo dalekim. No upravo sjećanje na kolektivno promišljanje politike unutar rijetkih trenutaka približavanja tog horizonta luči važne početne točke. Prve trenutke možemo naći u:

POSTANIMO SVE!

Narodnooslobodilački antifašistički pokret Drugog svjetskog rata izrastao je, kao široka fronta naroda, iz radničkih pokreta otpora kolonijalizmu i kapitalizmu, te postao katalizator mišljenja oslobođenja svih isključenih i potlačenih grupa. Bez tog prepoznavanja među radnicima, seljacima, intelektualcima i ostalim marginaliziranim, ne bi bilo širokog okupljanja (ne nacija, ne etnija, ne klasa, ne identiteta, već ljudi) koje je tada stvorilo, kao jedino moguć, prostor autentične politike. Ljudi su na slobodnim teritorijama pristupili samoorganiziranju i oblicima samoupravljanja. Mišljenje oslobođanja postalo je praksa slobode. Inventivnost i kreativnost diktirale su ritam rada: na proizvodnji hrane i oružja, kao i u umjetničkoj i kulturnoj produkciji. Rad je, kao aktivnost, potpao pod kategoriju života (dok je danas život potčinjen kategoriji rada).

Iako i u NOB-u nalazimo oblike samoupravljanja i narodnog vlasništva, taj dvojni koncept jugoslavenskog socijalizma primjenjuje se od 1950., kao uključivanje „najširih narodnih masa u neposred-

.... samoniklo[m] štrajk[u] tipografskih radnika Državne štamparije 1842. godine u Beogradu, u štrajku radnika fabrike bombona i slatkiša 1871. u Ljubljani, pobuni mornara u Kotoru, koji na svojim brodovima ističu crvene zastave 1918 (i od kojih četiri ‘crvena komandira’ bivaju osuđena na brzu smrt streljanjem), generalnom štrajku željezničara Jugoslavije 1920, štrajku 900 brijačko-vlasuljskih radnika gotovo svih frizerskih salona Zagreba 1939, ili drugih oblika spontanog i organizovanog otpora i prevratničkog delovanja s pozicija ‘bili smo ništa postanimo sve’.”¹

Radnički su protesti dio jasne crvene niti kojom pratimo poziciju horizonta jednakosti. Radnički je pokret u nas počeo jačati krajem devetnaestog stoljeća, da bi 1921. proglašio prvu samoupravnu republiku u Labinu, u Istri, istovremeno i prvi izraz otpora fašizmu.

no upravljanje privrednim i državnim poslovima, dovodeći u vezu radničke savete tj. indirektno samoupravnu ideju sa decentralizacijom². Drugim riječima, onemogućiti birokratsku centralizaciju koja se pretvara u državni kapitalizam, u kojem nejednakost ponovo postaje norma.

Samoupravljanje je u periodu od 1951. do 1963. polucišlo, po jednom američkom stručnjaku, „čudesne rezultate!“. Stopa rasta društvenog dohotka kretala se između 6 i 10 posto, na čemu bi pozavidjeli najrazvijenije ekonomije današnjice. Omjer najnižeg i najvišeg osobnog dohotka zakonom je ograničen na 1:5,5; zaposleni su imali pogodnosti više nego igde u Evropi; školovanje je bilo besplatno, kao i zdravstvena zaštita; cijene stanovanja izuzetno niske, kao i brige o djeci. Tržiste je bilo podređeno potrebama života, umjesto život potrebama profita. Radnim kolektivima upravljali su radnički savjeti. Bez obzira na razne proturječnosti i mane, samoupravljanje i društveno vlasništvo postavili su čvrste obrise boljeg društva na horizont.

CRVENA NIT

Prvi štrajk u samoupravljanju, štrajk rudara Trbovlja u Sloveniji 1958, označio je početak okretanja logici profita. Iako je Tito 1947. službeno odbio Maršalov plan – američku ekonomsku pomoć Evropi kao dio borbe protiv komunizma – Jugoslavija je od 1948. do 1957. potihom od SAD-a primala ekonomsku pomoć, pogotovo nakon uvođenja samoupravljanja. Nakon 1957. jačanjem utjecaja SAD-a u MMF-u, krediti su uvjetovani podvrgavanjem proizvodnje profitu, umjesto potrebama ljudi. Jugoslavija je reformama iz 1965. učinila radikalni zaokret ka kapitalu, što je rezultiralo otpuštanjem 600.000 radnika. Posljedice najzornije prikazuju broj štrajkova od 1958. do 1969.: dvije tisuće njih! „Braneći svoje pravo na život i rad, jugoslavenski radnici su, i ne znajući to, dolazili u sukob s MMF-om i institucijama svetskog finansijskog kapitala.“³ Crvena nit nije prekinuta. Društvo izraslo iz autentične, „samobitne“ revolucije nije odustalo od horizonta jednakosti i slobode. Masovni radnički i studentski protesti 1968. poslali su vrlo jasnu poruku: više socijalizma i više demokracije.⁴ Reforme su usporene.

Jugoslavenski su radnici živjeli u složenom tržišnom sistemu koji je istovremeno bio samoupravljan i socijalistički. Oni se nisu protivili tržištu u službi društva, već njegovom izmještanju iz društva⁵ i potpunom promjeni društveno-proizvodnih odnosa, ukratko tržištu pod kontrolom financijskog kapitala kao cilju reformi MMF-a, tada još uvjek blagih. U izvještaju iz 1979., Svjetska banka je jugoslavensku ekonomiju ocijenila sigurnom i stabilnom. Kontrast između te procjene Svjetske banke i iznenadnog MMF-ovog gubitka vjere u kreditnu sposobnost Jugoslavije samo dvije godine kasnije može se objasniti jedino političkim motivima. Naime, MMF-ovi novi uvjeti jasno su, nakon Titove smrti, uveli neoliberalizam kroz pet aranžmana (šest između 1979. i 1988.). Ako je ispunjavanje ranijih uvjeta bilo nepopularno, ovi su izazvali masovnu i militantnu reakciju radništva, čiji su protesti iz godine u godinu odlagali ili ublažavali njihovo provođenje. Broj štrajkova rastao je odražavajući pad životnog standarda radništva, koji rukovodio i političari naravno nisu osjetili. Reforme su teretile najsiromašnije. Horizont jednakosti nestao je u sivoj izmaglici.

ZAMAH SOLIDARNOSTI

Štrajkovi su se omasovili do te mjere da su 1987. prerasli u pokret stotina tisuća radnika i radnika, uz jaku solidarnost i podršku stanovništva i medija. Labinski su rudari opet odigrali ključnu ulogu, galvanizirajući mase štrajkom od trideset tri dana. Rudari su svoje zahtjeve lično predali i saveznoj vladi u Beogradu, te započeli trend štrajkaških putešestvija i uličnih protesta. Štrajkovi su isprva bili upereni protiv ekonomskih mjera, da bi potom osporili ovlasti vlade da sklapa sporazume štetne po radniku. Labinski je štrajk bio prekretnica. Riječi rudara mediji su prenijeli milionima: rudari/heroji inspirirali su tako radničku solidarnost i štrajkaše širom Jugoslavije. Suprotno revizionističkoj propagandi, radnička je solidarnost imala primat nad etnicitetom: većina labinskih rudara bili su iz BiH i sa Kosova. U radniku Trepča zajednički su štrajkali Albanci i Srbi, uprkos brojnim prijetnjama i pokušajima da ih se razdvoji i razjedini. Kada su hiljade radnika i radnika Borova iz Vukovara došle u Beograd, dočekani su kao heroji, a policija je sprječila radnike iz Šapca da im se pridruže. Štrajkalo se od Vardara do Triglava. Umjesto etničke svijesti, radnici su stekli svijest o opiranju ekonomskim reformama MMF-a. Trepča 1988. bila

je izravan odgovor na zamrzavanje plaća po dogovoru s MMF-om, kao i dolazak tuzlanskih rudara 1988. pred Saveznu skupštinu, opet uz najširu podršku. Četiri tisuće radnika Zmaja iz Zemuna učinilo je isto. Njima su se pridružili brojni beograđani: deset tisuća ljudi demonstriralo je protiv reformi. Tisuće radnika i radnika Mariborskog TAM-a izašlo je na ulice... protesti su postali militantni, od blokiranja prometa tramvajima (Sarajevo) i kamionima (Mostar), sve do napada na štrajkbrehere u Rijeci i Kreki. Zahtjevi su se proširili na očuvanje samoupravljanja. Radnicima je bilo jasno da okretanje ekonomskom liberalizmu donosi nestabilnost. U tome su oni preteča suvremenim radničkim protestima u svijetu.

CRNO, POVRATAK U ‘NIŠTA’

Republike su elite, kako bi sačuvalo moć, 1989. pribjegle preusmjeravanju radničkog bunta u nacionalizam. Taj proces je započeo Slobodan Milošević, u kojem je MMF još dok je vodio Beobanku vidio spremnog suradnika, zbog predanosti neoklasičnom kapitalizmu. Radnički protesti utopljeni su u nacionalističkim mitinzima koji su proizvodili „neprijatelja“ čijim je navodnim pogubnim namjerama opravdavano ekstremno nasilje. Upravo je u Borovu selu i Vukovaru, kao simbolima solidarnosti i snage masovnog radničkog pokreta, počeo rat protiv samoupravljanja i društvenog vlasništva. Radničko je tijelo pretvoreno u etničko.

Ratom je napad na društvo, započet šezdesetih, proširen i na napad na sam život. Nasilno ukidanje „tržišnog samoupravnog socijalizma“ samo je prividno ublaženo oportunističkom modelom ogoljene socijalne države. Iza tih kulisa razvijena je paralelna neoliberalna ekonomija apsolutnih monopola. Radništvo je, nakon rata, sankcija i opće pljačke, 2000. godinu u Srbiji dočekalo na koljenima, iscrpljeno, zburjeno i dezorientirano. Iako su se rudari Kolubare pridružili opoziciji u rušenju Miloševića, taj trenutak predstavlja prvo i jedino približavanje srpske opozicije i radništva. Nove su vlasti, slijepo prateći tada

već diskreditiranu ideologiju samoregulirajućeg tržišta, koje uvjetuje stalni rast privrede, provele val dodatnih privatizacija – dovršavanje pljačke započete 90-ih. Horizont jednakosti obojan je crnom bojom.

No privatizacijom s početka devedesetih, osmišljenom kao blaža tranzicija od društvenog ka neoliberalnom modelu, neki su od radnika postali mali dioničari. U tom vlasničkom odnosu pojavili su se, nakon 2000., začeci novog radničkog organiziranja. Najistaknutiji primjer je priča o *Jugoremediji*, koju su 2006. preuzeли radnici/akcionari. U procesu započetom 2002. brutalno su se prelomili i još se uvjek prelajajući interesi finansijskog kapitala (de facto regulatora tzv. samoregulirajućeg tržišta) i interesa radnih ljudi. *Jugoremedija* je dramatična priča o otporu strukturalnom nasilju kapitala nad društvom. Iako se val radničkih protesta i štrajkova zadnjih desetak godina bitno razlikuje od krvavo ugušenih protesta 80-ih, on polako postaje dio iste niti. Radni su ljudi počeli uvidati važnost prisjećanja na „srannu tajnu“ jugoslavenskog socijalizma. Radnička borba ponovo politizira pitanje jednakosti kao ukidanja društvenih određenja i hijerarhija. Na horizontu se pojavljuje jasna crvena nit.

„Navek sam bil na barikadi. I danes bom, za pravico!“

(Radnik mariborskog TAM-a, 1988.)

¹Ivana Momišlović, Za „ovu“ Jugoslaviju, <http://pescanik.net/za-“ovu”-jugoslaviju/>

²Oliviera Milosavljević, Boris Kidrič u svom vremenu (2), http://www.danas.rs/dodaci/uploadeddocuments/docs/2013biltenpdf/boris_kidric_u_svom_vremenu_2.1117.html?news_id=275326

³Pavluško Imširović, Jurij na nebo treće generacije 20. veka, <http://pavlusko.wordpress.com/2009/11/24/jurij-na-nebo-treće-generacije-20-veka/>

⁴ibid.

⁵iz doktorske disertacije Jakea Lowingera, na John Hopkins University, 2009, iz koje potječe i dio podataka o MMF-u i štrajkovima.

ZIDNE NOVINE,

Izdavač: Udruženje Kreativno usmereno rešavanje situacije (KURS) Đorda Lobačeva 7, Beograd;

kurs.org@gmail.com; www.udruzenjekurs.org

Uredništvo: Miloš Miletić, Mirjana Radovanović;

Lekatura: Stanislava Mijić

Grafičko oblikovanje: KURS

Štampa: SGR Standard2, Beograd

Tiraž: 300

Projekat je finasiran iz budžeta Republike Srbije – Ministarstvo kulture i informisanja.

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Narodna biblioteka Srbije, Beograd

316.7.766

ZIDNE novine / Udruženje KURS. - God. 1, br. 1 (nov. 2013). - Beograd (Đorda Lobačeva 7); Udruženje KURS, 2013. (Beograd : Standard 2). - presavijen list : ilustr., u boji ; 66 x 47 cm

ISSN 2406-1174 = Zidne novine (Udruženje KURS) COBISS.SR-ID 210632972

★ 1988. TAM, MARIBOR

★ 1958. RUDARI U TRBOVLJU

2010. DTR

2012. RIZ ODAŠILJAČI

★ 2013. KAMENSKO

2014. IMUNOLOŠKI ZAVOD

★ 1998. KUTINSKA PETROHEMIJA

1988. BOROVO I VARTILEN ★

★ 1969. RIJEKA, DOKERI U LUCI

★ 1987. LABINSKI RUDARI

★ 1988. RADNIČKI SAVEZ
★ U BANJA LUCI

1969. I 1988. ★
RUDARI U KAKNJU

★ 2013. BRODOSPLIT

2011. JADRANKAMEN

1987. SOKO I ALUMINIJ MOSTAR

★ 1988. SOKO NASTAVLJA

ŠTRAJK NA ULICAMA

1987. RAMIZ SADIKU, PEĆ ★

★ 1998. KUTINSKA PETROHEMIJA

★ 2003-2008. JUGOREMEDIJA

★ 2009. PETROHEMIJA

★ 2009. TRUDBENIK

★ 2014. ŽELVOZ, SMEDEREVO

★ 2000. KOLUBARA

★ 1987. DURĐEVIK, KREKA, MRAMOR,
DOBRNA, SVI U ŠTRAJKU, KOJI SE OMASOVLUJUJE
1988. TUZLANSKI RUDARI (DURĐEVIK)
HODAJU DO BEOGRADA

★ 2009. KOŽARA PARTIZAN I
ZASTAVA ELEKTRO, KRAGUJEVAC

★ 2009. TEKSTILNA INDUSTRIJA RAŠKA

★ 1983. RAMIZ SADIKU, TREPČA

★ 1985. RUDARI TREPČA

★ 2014. JUMCO

★ 1987. VUČA VOZOVA, PRIŠTINA

★ 1984. IDNINA, KRATOVO

„...TREBA VISOKO
STAVITI RAD DA
BISMO MOGLI
VIDJETI NJEGOVU
GRANICU. U ČEMU
SE SASTOJI TA
GRANICA?“

Vanja Sutlić